

kud jde o zaměstnávání těchto lidí na otevřeném pracovním trhu – tam je klíčový postoj zaměstnavatele i ostatních zaměstnanců. Jakkoliv osvědčené a kvalitně vedené pomáhající týmy tady budou závislé na společenské atmosféře, míře stigmatizace a diskriminace této skupiny lidí. Postoje veřejnosti i zaměstnavatelů se ale dají cíleně měnit, například destigmatizačními kampaněmi. Ve smyslu autorova pojetí bychom mohli mluvit o *terapii společnosti*.

Každé pomáhání je vždy úzce spojeno s mocí. Aby se pomoc nestala dobře míněnou manipulací s klientem, je potřeba rozpoznávat a reflektovat mocenské postavení pomáhajícího. To je téma, které brilantně rozvedl již Wolfgang Schmidbauer. Důsledné rozpoznávání mezi pomocí a kontrolou v sociální práci prosazuje například Ivan Úlehla. Zcela rovnoprávný vztah mezi pomáhajícím a klientem je do značné míry ideálem, nicméně má svůj význam jako cílová hodnota. O uplatňování moci autor píše opakovaně, když popisuje konkrétní situace, ve kterých se vyjednává o míře ochrany a samostatnosti. Pokud je naším cílem větší samostatnost klienta, nutně musíme snížit míru jeho ochrany (a tedy i kontroly) ze strany organizace. Pro správný postup je podle Jůna klíčové vyhodnotit *míru přiměřenosti rizika* na straně klienta. Autor ví, že má-li být pomoc účinná, je třeba velmi opatrně užívat moc, která je s postavením pomáhajícího vždy spojená. Skutečnost, že přiznat si určitou míru bezmoci (také by se dalo říct uvědomit si hranice své odpovědnosti) je pro pracovníky v pomáhajících profesích osvobozující, není Jůnovým objevem – je to jeden ze základních psychoterapeutických principů. Ale je to zde dobře a srozumitelně řečeno.

Jednoznačná orientace na srozumitelnost a praktické využití knihy má i své nevýhody. Literatura použitá v textu není zároveň komplexně uvedena na konci publikace. U teoretických konceptů není vždy zřejmé, odkud autor čerpal či zda jde o jeho vlastní výkladový model.

Kniha je především čtivou příručkou pro praktiky, ve které autor staví na svých bohatých zkušenostech získaných v sociálních a zdravotních službách. Doporučit ji lze všem, kteří se zajímají o lidi s mentálním handicapem či autistickou poruchou, o sociální služby a jejich transformaci. Jde zároveň o přesvědčivou ukázkou, jak je psychologická teorie a praxe bezprostředně využitelná v sociálních a zdravotních službách. Přímou v textu není obtížné najít místa, na která by se dalo navázat sociologicky relevantními otázkami: Jak fungují a jak se mění současné pomáhající organizace v ČR? Jak se promítají legislativní změny do praxe sociálních a zdravotních služeb? Do jaké míry se daří naplňovat proklamované cíle, jako je rovnoprávné postavení lidí s postižením? Jací jsou rozhodující aktéři změn? Co tyto změny urychluje a co jim naopak brání?

Pavel Říčan

Michal Kubát: *Politická opozice v teorii a středoevropské praxi (vybrané otázky)*
Praha, Dokořán 2010, 199 s.

Politická opozice je v rámci společenskovední tvorby, mediálního diskurzu i každodenní společenské debaty velice často skloňovaným pojmem. V rámci demokratického zřízení, které v České republice více než dvacet let existuje, jsme si zvykli považovat opozici v rámci politické arény za samozřejmost.

Opozice je nade vše pochybnost velice důležitým tématem současné politické vědy. Proto je zářejší, že v českém politologickém prostředí je jí věnováno poměrně málo pozornosti. Několik málo existujících textů na dané téma navíc vždy mapuje pouze určité aspekty nebo dílčí témata teorie nebo praxe opozice. Recenzovaná publikace Michala Kubáta je tedy vítaným pokusem o systematické uchopení politické opozice, respektive opět jedno možné teore-

tické uchopení tématu (viz níže). Michal Kubát přitom mohl navázat na některé své dřívější texty věnované jednomu dílčímu pojmu, kterým je antisystémová strana (respektive antisystémová opozice).

Autor publikace se na začátku práce zamýšlí nad samotným obsahem pojmu (politická) opozice. Na rozdíl od jiných badatelů se (dle mého soudu správně) nedomnívá, že je smysluplné odlišovat opozici a politickou opozici, protože pokud „[...] se pohybujeme na půdě politiky [...], potom je sémantická podstata výrazu ‚opozice‘ vždy politická“ (s. 21). Pojmy opozice a politická opozice tak můžeme nadále používat jako synonyma. Autor dále uvádí dvě možná pojetí toho, co to je opozice. Opozici můžeme rozlišit ve dvou základních významech – ten první představuje *opozice sensu largo*, široké pojetí opozice, kterou představuje především „opozice mínění“ – jde o protest obyvatel, který nabývá nejrůznější formy. Oproti tomu druhé (užší) pojetí, *opozice sensu stricto*, bývá ztotožňováno s institucí, která představuje alternativu vůči vládě a usiluje o její svržení. A právě toto druhé pojetí je vlastní Michalu Kubátovi, který si ve svém textu vybírá jeden z mnoha možných pohledů na opozici a nahlíží ji optikou studia politického stranictví. Základní institucí, kterou v rámci opozice zkoumá, je tedy politická strana. Tento přístup má zcela nepochybně své výhody, ale i nevýhody.

Jednoznačnou výhodou je to, že práci vytyčuje jasné mantinely, teoreticky ji ukotvuje a nedovolí, aby se přespříliš rozkročila. Teoretickou vyhraněnost však lze považovat vedle výhody v jistém smyslu také za limit práce, který neumožňuje pojmout opozici jako komplexní celek. Autor se dle svých slov (s. 10) nesoustředil na politickou opozici z perspektivy dalších možných teoretických rámců, kterými mohou být výzkum ideologií, politického chování, občanské neposlušnosti a občanského aktivismu, extremismu, minoritních subkultur atd. Tutto poznámku ovšem nechápu jako výhradu

vůči přístupu autora, pouze chci (ostatně jako sám autor) upozornit, že opozice může být studována i z jiných pozic. A to z pozic, které mohou být ve světle nedávných událostí (nejen) v ČR považovány za velice relevantní a důležité. Příkladem může být pojetí opozice ve smyslu občanského protestu a aktivismu (což je pojetí opozice, které na rozdíl od pojetí Kubátova již české zpracování má, viz např. O. Císař. *Politický aktivismus v České republice*. Brno: CDK 2008; srov. recenze v *Sociologickém časopise / Czech Sociological Review* 45 (4), 2009).

Michal Kubát ve své práci tedy chápe opozici v její institucionalizované podobě a za hlavní opoziční instituce označuje (v Sartoriho pojetí relevantní) politické strany. Politického procesu se samozřejmě účastní i další institucionalizovaní aktéři, v současnosti zejména zájmové skupiny. Na výzkum zájmových skupin autor ovšem ihned rezignuje, jelikož „na rozdíl od politických stran neusilují o dobytí a vykonávání politické moci [a tím pádem] vybočují mimo rámec této práce“ (s. 44). Pokud je teoretickým východiskem práce studium politického stranictví, může se tento argument zdát jako zcela pochopitelný, ale je nutné dodat, že autor svým přístupem zužuje (už tak relativně úzké) pojetí opozice jako *opozice sensu stricto*. A to i přes to, že jak v zápětí sám doplňuje, „i zájmové skupiny mohou hrát opoziční roli“ (s. 154, pozn. 49).

Publikace se po obecném úvodu do problematiky opozice soustředí na některá konkrétnější témata, nejprve na odlišné postavení opozice v nedemokratických režimech. Jak Michal Kubát správně upozorňuje, v rámci nedemokratických režimů může být velice složité odlišit jednání, která bychom mohli považovat za opoziční, od jednání, které je dáno čistě ekonomickými zájmy či sociální patologií. Následovně představuje různé typologie opozice v nedemokratických režimech; dodejme, že se orientuje povětšinou na režimy komunistické, méně již na ostatní. V celé části věno-

vané ne-demokracii se pak autor příliš přísně nedrží výše představeného rozdělení opozice na *opozici sensu largo* a *opozici sensu stricto*, respektive neorientuje se pouze na užší pojetí opozice, což je ovšem dáno povahou zkoumaných režimů, které fungování institucionalizované opozice často neumožňují.

V následující kapitole, ve které se soustředí na opozici v demokratických politických systémech, se již navrácí k pojetí opozice, které vytyčil v počátku práce. Autor se zaměřuje na funkce opozice v demokracii a velký prostor věnuje její typologii, přičemž za stěžejní považuje již klasickou klasifikaci Roberta A. Dahla.

Poslední kapitola první (teoretické) poloviny práce je pak věnována antisystémové a extrémní opozici. Právě v této kapitole mohl Michal Kubát navázat na některé své starší texty zmiňované v úvodu recenze. Kubát vychází ze známého Sartoriho rozlišení užší (přísné) a širší definice antisystémové strany a sám se přiklání k názoru, že za antisystémovou by měla být považována pouze taková strana, která naplňuje kritéria přísné definice. Následně se zaměřuje na Capocciovu modifikaci teorie antisystémové strany, která podle něj ovšem „není krokem vpřed“ (s. 79), jelikož předkládá obdobné teze jako Sartori, jen za pomoci jiných slov. Na základě Sartoriho a Capocciovu typologie pak autor navrhuje typologii vlastní (s. 85). V jejím rámci je pak nejzajímavější Kubátův návrh označovat ty strany, které odpovídají Sartoriho širší definici (jsou tedy v rámci stranických systémů na jejich okraji, jsou ideologicky vzdálené a od ostatních stran izolované, ale nesnaží se delegitimizovat základní principy panujícího politického systému), jako strany extrémní (nikoli extremistické).

S pojmem extrémní strana nadále pracuje i v rámci druhé části práce, která je věnována praxi politické opozice v zemích Visegrádské čtyřky. V této části pak využívá teoretický rámec vymezený v předchozích kapitolách (s výjimkou opozice v nede-

mokratických režimech, jelikož středoevropská praxe je zkoumána pouze v období po pádu komunistických režimů). Zařazení opozice v nedemokracii do teoretické části, i když není využita při vlastní analýze, je ovšem pochopitelné, jelikož se autor snažil o co nejkompexnější teoretické uchopení (institucionalizované) opozice.

Oproti teoretickým kapitolám začíná Michal Kubát v analytické části používat (poměrně vágně definované a široce pojaté) pojmy „levice“ a „pravice“, které používá při vytváření typologie opozičních modelů existujících ve střední Evropě. Přijmeme-li dělení politické scény na pravici a levici za (dosud) platné (debata o ne/platnosti takového dělení viz např. N. Bobbio. *Pravice a levice. Důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK 2003), Kubátem vymezené orientační pojetí pravice a levice můžeme pro účely recenzovaného textu považovat za dostatečné. Kromě modelů středoevropské opozice se autor věnuje také specifickým a výjimkám, které můžeme ve středoevropském kontextu vysledovat (analyzována je např. tzv. „opoziční smlouva“ platící v ČR v letech 1998–2002).

Velký prostor je ve druhé části věnován antisystémové opozici. Jak autor ihned v úvodu kapitoly poznamenává, střední Evropa je regionem, který nepotvrzuje časté teze o tom, že antisystémové strany již nejsou aktuální (s. 111). Jako typický příklad antisystémové strany pak Michal Kubát (ve shodě s dalšími autory) uvádí a analyzuje KSČM. V případě KSČM doplňuje analýzu konstatováním, že izolovanost strany je „čím dál víc zpochybňována, především sociálními demokraty“ (s. 116), a nepřilíží vyargumentovanou prognózou hlásající, že „[j]e tedy možná jen otázkou času, kdy budou komunisté [sociálními demokraty – pozn. V. N.] přizváni k účasti na sestavování vlády“ (s. 116). Takové stanovisko by si jistě zasloužilo přesvědčivější argumentaci než tu, kterou autor uvádí. Kromě KSČM obsahují následné stránky katalog středoevropských stran, které by

bylo možné považovat za antisystémové nebo extrémní. Každá strana je stručně představena a jsou uvedeny jasné argumenty hovořící pro její přiřazení do těchto kategorií. Jako diskutabilní se jeví pouze označení slovenské (v současnosti vládní) strany Smer jako strany extrémní (respektive dříve extrémní) (str. 136).

Recenzovaná publikace Michala Kubáta je v českém prostředí poměrně ojedinělým pokusem o systematické prozkoumání tématu politické opozice, a to v perspektivě teorie a středoevropské praxe. I přes to, že se autor zaměřuje na jeden vybraný náhled na opozici prostřednictvím tradice výzkumu politického stranictví, působí práce velice komplexním dojmem. Některé autorovy závěry (například zmiňované teze týkající se KSČM nebo Smeru) mohou působit nejasným či diskutabilním dojmem a naznačují, že téma politické opozice může být zkoumáno i z jiných úhlů pohledu. Text by rozhodně neměl chybět v knihovně žádného zájemce o politické stranictví ve střední Evropě, respektive o komparativní politologii obecně.

Vladimír Naxera

Roman Vido: *Konec velkého vyprávění. Sekularizace v sociologické perspektivě*

Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, Masarykova univerzita 2011, 350 s.

Zaslouží si sekularizace pietní uložení na pomyslném hřbitově klasických, avšak překonaných sociálněvědních koncepcí? Jsou „velká vyprávění“ o slábnutí vlivu náboženství v moderním světě a jeho kritické reflexe opravdu u konce s dechem – první proto, že je definitivně překonáno, a druhé proto, že veškeré relevantní námitky již byly vzneseny? Nejen tyto otázky vyvolává četba obsáhlého spisu Romana Vida na téma sekularizace, vydaného péčí Centra pro studium demokracie a kultury ve spolu-

práci s Masarykovou univerzitou. Již rozsah publikace napovídá, že otázka sekularizace nepatří v žádném případě k těm, jež by se podařilo s konečnou platností rozřešit. Poznamenejme raději ihned, že něco podobného, tedy pokus o uzavření sekularizační debaty, není v autorově úmyslu.

Kniha Romana Vida se zabývá dějinami konceptu, který lze v sociálních vědách bezpochyby považovat za jeden z klíčových. Bez nadsázky lze říci, že snad každé sociologické bádání v oblasti náboženství se muselo nějakým způsobem s pojmem sekularizace vyrovnat, pokud jej ovšem nepojímalo rovnou jako ústřední bod svého zájmu. Otázka po významu a úlohách náboženských institucí, nábožensky vykládaných skutečností, zkušeností a norem v moderních společnostech navíc pevně souvisí s tématy, které jsou pro sociologii jako svébytný vědní obor konstitutivní, ať již jde o modernizaci, racionalizaci, industrializaci, strukturální diferenciaci či problematiku utváření identit. Nejen kniha Romana Vida je proto dokladem toho, že sociologie náboženství v žádném případě nemůže být marginální subdisciplínou, především z důvodu její úzké návaznosti na formativní otázky sociálních věd. Právě naopak, důkladná znalost témat sociologie náboženství, v jejímž rámci jsou debaty o sekularizaci ústředním bodem, musí nutně patřit k „povinné výbavě“ sociologa, religionisty či antropologa. Publikace Romana Vida se tedy bezesporu stane jednou ze stěžejních studijních příruček přinejmenším v rámci těchto sociálněvědních oborů. Neměla by však uniknout ani bedlivé pozornosti badatelů a badatelek v oblastech historie, politologie a dalších příbuzných oborů.

Zamýšlí-li autor představit debaty o sekularizaci, může čerpat z bohatého korpusu odborné literatury, která k debatám na toto téma různou měrou přispěla. Nutno poznamenat, že v prostředí české sociologie a religionistiky najdeme práce, které se této problematice věnují. Jmenujme zejmé-